

ΤΑ ΟΛΥΜΠΙΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

9. Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΔΡΑΣΗΣ ΤΩΝ ΟΛΥΜΠΙΩΝ

ι. Οι Αρχαίες Θρησκευτικές Γιορτές

Στην αρχαία Ελλάδα οι θρησκευτικές γιορτές γίνονταν στα μεγάλα Ἱερά και συνδύαζαν τη λατρεία των θεῶν και μέσα από τους αθλητικούς αγώνες. Οι πρώτοι αγωνιστικοὶ χώροι βρίσκονταν στα προαύλια και στα περίγυρα των ναῶν. Οι θεοὶ ἦταν νοερά παρόντες, θεωρούνταν δε οι ἐπίσημα κύριοι θεατές που ἐνέπνεαν τους αθλητές.

Οι πιο γνωστοὶ και σπουδαῖοι αγώνες ἦταν της Ολυμπίας. Ο Πίνδαρος στην πρώτη ολυμπιακὴ ᾠδὴ του μας τραγουδά, ὅτι δεν θα υμνήσουμε ἀνώτερους αγώνες ἀπὸ αὐτοὺς της Ολυμπίας: «μηδ' Ὀλυμπίας ἀγῶνα φέρτερον αὐδάσομεν», και συμπληρώνει: «ὅπως το νερό εἶναι το πολυτιμότερο ἀπὸ τα στοιχεῖα, και ὅπως ο χρυσὸς προβάλλει ὡς το πιο ακριβὸ ἀνάμεσα σε ὅλα τα αγαθά, και ὅπως, τέλος, ο ἥλιος φωτοβολεῖ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο ἄστρο, ἔτσι και τα “Ὀλύμπια” λάμπουν σκιάζοντας κάθε ἄλλο αγώνα».

Το Ἱερό της Ολυμπίας ἦταν απομονωμένο στη βορειοδυτικὴ ἄκρη της Πελοποννήσου, ἀνάμεσα στα δυσπρόσβατα βουνά της Αρκαδίας και την ἀφιλόξενη παραλία του Ἰονίου πελάγους. Ἄνθισε στην ἡσυχὴ θέση του, στην ἠλειακὴ χώρα, μακριά ἀπὸ τα μεγάλα κέντρα της Ελλάδας. Ο πολιτικός και στρατιωτικός ρόλος της Ολυμπίας ἦταν ἀσήμαντος στην πολυτάραχη ἱστορία της ἀρχαιότητας. Απετέλεσε, ὡστόσο και συνεχίζει να ἀποτελεῖ και σήμερα, μια ξεχωριστὴ πνευματικὴ νίκη πάνω στους πολιτικούς και γεωγραφικούς παράγοντες.

Κατ' ἀρχάς ἦταν αγωνιστικὸ κέντρο και μαντεῖο ταυτόχρονα. Απὸ τότε ὡς το τέλος της ἀρχαιότητας παρέμενε –ὅπως ταίριαζε σε πνευματικὰ κέντρα– σε στενὴ και δημιουργικὴ συνεργασία και ἀμοιβαιότητα με τους Δελφοὺς καθὼς και με τα ὑπόλοιπα Ἱερά. Το Ἱερό της Ολυμπίας κράτησε ὡς κύρια ἀποστολὴ την καλλιέργεια του αγωνιστικοῦ πνεύματος, του ἄθλου στη ζωὴ, ἐνῶ οι Δελφοὶ και τα Μυστήρια ἀνοίγαν το δρόμο για πραγμάτωση σε μια ἀνώτερη ζωὴ.

Ἢδη ἀπὸ το 776 π.Χ., ἔτος των 1^{ων} Ολυμπίων, το Ἱερό της Ολυμπίας ἦταν κιόλας καθιερωμένο και το κύρος του ἀπλώθηκε γρήγορα στον ἀρχαῖο Ἑλληνικὸ κόσμο, προς την Ἀνατολή και τη Δύση. Οι νόμοι και οι κανονισμοὶ του γίνονταν σεβαστά ἀποδεκτοὶ ἀπ' ὅλα τα άτομα και τα κράτη, ἀκόμη και τα ἰσχυρότερα του ἀρχαίου κόσμου.

ii. Η Οργανωμένη Συναίνεση για την Ειρήνη

Πριν και κατά τη διεξαγωγή των αγώνων ίσχυε η «εκεχειρία», η απαγόρευση δηλαδή κάθε πολεμικής σύγκρουσης ή εχθροπραξίας, ακόμη δε και η είσοδος στρατού ή μεμονωμένων οπλισμένων ατόμων στην Ηλεία, ενώ στην περίοδο αυτή αναστέλλονταν οι θανατικές ποινές. Με το θεσμό της «εκεχειρίας» όλο το πανελλήνιο είχε αναγνωρίσει την ηλιακή χώρα ως ιερή και απαραβίαστη.

Κατά τη διάρκεια της ιστορίας των 1.200 περίπου χρόνων των αρχαίων Ολυμπιακών Αγώνων, σπάνιες είναι οι περιπτώσεις των αθλητών, που αποπειράθηκαν να παραβούν τους αυστηρούς κανονισμούς των Ολυμπιακών Αγώνων. Και τότε υποχρεώνονταν να συμμορφωθούν ή να υποστούν τις ποινές, που είχαν προβλέψει οι κανονισμοί.

Οι πόλεις στο σύνολό τους αλλά και μεμονωμένα τα άτομα συναγωνίζονταν ποιός θα εκφράσει πιο εύγλωττα την ευσέβειά του προς τους θεούς της Ολυμπίας. Αναρίθμητα είναι τα αγάλματα και τα αφιερώματα στο Ιερό, καθώς και οι «θησαυροί», τα «ναόσχημα» κτίσματα στους πρόποδες του Κρονίου. Πολλές ελληνικές πόλεις είχαν στήσει τους θησαυρούς τους στην Άλτη, για να προκαλέσουν την εύνοια των θεών στις επιδόσεις των αθλητών τους. Οι ελληνικές πόλεις φρόντιζαν να παρακινούν με διάφορα ηθικά κίνητρα τους πολίτες στην άθληση.

Πολυάριθμο ήταν το πλήθος που έφτανε από όλη την αρχαία Ελλάδα, για να δει τους σπουδαίους αγώνες, να θαυμάσει τα καλλιτεχνήματα και να ακούσει τους καλλιτέχνες να παρουσιάζουν τα έργα τους: τους ποιητές να απαγγέλλουν τα ποιήματά τους και τους ιστορικούς να ανακοινώνουν τα συγγράμματά τους.

Εκεί ο Πίνδαρος ύμνησε τους ολύμπιους αθλητές και εμπνεύστηκε πολλές από τις αθάνατες οδές, που συνέθεσε. Ο Ηρόδοτος διάβασε μέρος της «Ιστορίας» του στο πυκνό ακροατήριό του και βραβεύθηκε από τους Ηλείους με δέκα τάλαντα. Εκεί μίλησε ο Πλάτωνας και εκεί αποθεώθηκε ο Θεμιστοκλής για τη νίκη του στη ναυμαχία της Σαλαμίνας, το 480 π.Χ. Εκεί έφτασαν ως θεατές ο Δημοσθένης, ο Ιππίας, ο Διογένης. Μάλιστα, ο Θαλής ο Μιλήσιος είχε αψηφήσει τον καύσωνα και το δυνατό καλοκαιρινό ήλιο και είχε αποτολήσει το ταξίδι στα ογδόντα του χρόνια, αν και δεν άντεξε να φτάσει ως την Ηλεία για να παρακολουθήσει τους αγώνες.

Η αρχαία ελληνική σκέψη έδινε τιμητική θέση και στη γυναίκα. Κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία γίνονταν ξεχωριστά από τους ανδρικούς αγώνες και οι Πανελλήνιοι Αγώνες των νεανίδων. Τα «Ηραία» ήταν οι αγώνες που είχαν καθιερωθεί προς τιμήν της Ήρας. Κατά μια παράδοση είχαν ιδρυθεί από την Ιπποδάμεια μετά το γάμο της με τον Πέλοπα. Κατά μian

ἄλλη θρυλικὴ παράδοση εἶχαν ἐδραιωθεῖ ἀπὸ το «συμβούλιο των δεκαεξι σεβασμίων γυναικῶν της Ἡλείας», που τον 6^ο π.Χ. αἰῶνα εἶχαν ἀναλάβει να εἰρηνέψουν τη χώρα της Ἡλίδας.

iii. Ο Πρώτος Ανάμεσα στους Ἀριστούς

Στα ἀθλήματα των «Ὀλυμπίων» ἡ κύρια ἐπιδίωξη δεν ἦταν ἡ κατάρριψη των ρεκόρ και οἱ ἀρχαίες πληροφορίες για την ἐξέλιξη των ἐπιδόσεων εἶναι ἐλάχιστες. Σ' ἐκεῖνα τα ἀθλήματα, για να περιβληθεῖ ο πρῶτος με την τιμὴ και τη δόξα, ἀρκοῦσε ο τίτλος του πρῶτου ἀνάμεσα στους ἀριστούς.

Για τον ἴδιο λόγο, το πένταθλο, που οδήγοῦσε στην ἰσόρροπη ἀνάπτυξη ὅλων των μελῶν και ἰκανοτήτων του σώματος, θεωρεῖτο ἀπὸ τους Ἕλληνας ως το ἰδανικότερο ἀγώνισμα. Ο δίσκος, το ἀκόντιο και το ἄλμα ἀποτελοῦσε την τριάδα των ρίψεων, που γίνονταν με την ὑπόκρουση του διπλοῦ αὐλοῦ. Ο πενταθλητὴς ἀφοῦ 'ἐρριπτε' το δίσκο και το ἀκόντιο, πετούσε ἀναπτερωμένα με το ἴδιο του το σῶμα πάνω ἀπὸ το σκάμμα. Προσγειωμένος, στη συνέχεια, ἔδινε ὅλες του τις δυνάμεις στο δρόμο ταχύτητας, το στάδιο, για να τελειώσει με τη συγκέντρωση της μυϊκῆς του δυνάμεις στην πάλη για την τελικὴ του νίκη.

Τα κύρια ἀθλήματα στην Ὀλυμπία εἶχαν ως πρότυπο τους μυθικούς ἥρωες. Ἀποστολή του Ἱεροῦ ἦταν ἡ ὁμοίωση του ἀνθρώπου με τους ἥρωες, τους ἰδρυτές των Ἀγῶνων. Το πνευματικὸ τους ἔργο ἦταν να διδάξουν τον ἀνθρώπο, πῶς να κατορθώσει με τον ἄθλο να ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ το «θηριώδη βίος», πῶς να ἀφυπνίσει και να ἀναπτύξει τις ἀνεξάντλητες ψυχικὲς και σωματικὲς του δυνάμεις και ἀρετές με τις οποίες τον ἔχει προικίσει ἡ φύση, πῶς να γίνεῖ ἐλεύθερος.

iv. Η Θεία Αἴγλη των Ἀθανάτων

Οἱ ἀγῶνες στο Ἱερό δεν ἦταν ἓνα ἀπλό θέαμα, ἀλλὰ ο τρόπος ζωῆς των ἀρχαίων Ἑλλήνων, μια ἱεροτελεστία, ὅπου, κατὰ τον Πλάτωνα, ἡ γυμναστική και ἡ μουσική ἦταν τα δῶρα των θεῶν. Οἱ ὀλυμπιονίκες περιβάλλονταν με τη θεία αἴγλη των ἀθανάτων. Ἡ νίκη στους ἀγῶνες ἀποτελοῦσε ὑψιστο ἀγαθὸ και ἦταν ἡ ἀνώτατη τιμὴ στην ὁποία μπορούσε να φτάσει ἓνας θνητός. «Μόνον ὁ χάλκεος οὐρανὸς οὐποτ' ἄμβρατὸς αὐτῶν»: μόνον στον οὐρανὸ δεν εἶναι δυνατό να φτάσει, λέει ο Πίνδαρος για τον ὀλυμπιονικὴ Φρικία ἀπὸ τη Θεσσαλία. Και για τον Ψαῦμιν ἀπὸ την Καμαρινία γράφει: «ἔχεις ὅλα τα ἀγαθὰ, μην προσπαθεῖς να γίνεις θεός», συμβουλεύοντάς τον για να μην πέσει στην παγίδα της ἐπαρσης.

Στους ἀγῶνες θεμελιώνεται το ἰδανικὸ της ευγενικῆς ἀμιλλας, που ἀποτελεῖ τη βάση της ἀγωγῆς των νέων σ' ὅλες τις ἐλληνικὲς πόλεις-κράτη και το κύριο κίνητρο για την καλλιέργεια και την καλύτερη δυνατὴ ἀνάπτυξη

των σωματικών, ψυχικών και διανοητικών ικανοτήτων του ανθρώπου. Η επιβράβευση του ιδανικού αυτού με το στεφάνι της νίκης, στάθηκε σταθερά η ύψιστη επιδίωξη αγαθών ανάμεσα σ' όλους τους θησαυρούς του αρχαίου κόσμου.

Το αγωνιστικό στοιχείο υπήρξε ο βασικός παράγοντας στη διαμόρφωση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού στο σύνολό του και σ' αυτό το στοιχείο οφείλεται κάθε σπουδαίο επίτευγμα, και όχι μόνο στην αθλητική δραστηριότητα, αλλά και στα γράμματα, τις τέχνες, την πολιτική ζωή και σε κάθε άλλη εκδήλωση της ζωής.

Η αίσθηση και η ανάγκη του αγώνα ήταν βαθιά και άμεση στην καθημερινή ζωή, καθώς και τις μεγάλες στιγμές των Ελλήνων. Από τις αρχές του 5^{ου} π.Χ. αιώνα, ο «Ἀγών» είχε πάρει τη συγκεκριμένη του μορφή και το άγαμά του με αλτήρες στα χέρια είχε στηθεί στο Ιερό της Ολυμπίας.

Σε άλλη ανάγλυφη παράστασή του, ο «Ἀγών» διακοσμούσε τη χρυσελεφάντινη τράπεζα πάνω στην οποία τοποθετούσαν τα στεφάνια κατά τη τελετή της στέψης των ολυμπιονικών. Παράσταση του «Ἀγώνος» κοσμούσε και τα νομίσματα της σημερινής νήσου Σκοπέλου, τότε Πεπαρήθου, που χρονολογούνται στο 500-480 π.Χ.

Η «Νίκη», επίσης, είχε μια συγκεκριμένη μορφή για τους Έλληνες. Είναι αναρίθμητες οι παραστάσεις της θεάς «Νίκης» σε έργα πλαστικής και ζωγραφικής, που φανερώνουν τη συνεχή παρουσία της στη σκέψη και την καρδιά των Ελλήνων. Ο αρχαίος ελληνικός κόσμος ονειρεύτηκε να αποκτήσει την ενότητα και την ειρήνη. Ο αγώνας του αυτός γινόταν πραγματικότητα στα Ιερά. Μετά την ολοκλήρωση των αγώνων τα συγκεντρωμένα πλήθη απολάμβαναν τα κοινά συμπόσια, που άφηναν ανεξίτηλες τις έντονες αναμνήσεις των αγώνων.

ν. Το Ιδανικό του Αθλούμενου Ελεύθερου Ανθρώπου

Κατά τη διάρκεια της εκεχειρίας οι Έλληνες κάτω από την αόρατη παρουσία και την προστασία των θεών τους παραμέριζαν τις διαμάχες τους και επιδίδονταν σε ειρηνικά έργα. Ο διαλυτικός ανταγωνισμός και ο αλληλοσπαραγμός έδινε τη θέση του στην ευγενική και δημιουργική άμιλλα. Σ' αυτό το διάστημα η Ολυμπία έδινε στους σοφούς και τους λόγιους την ευκαιρία να διαβάσουν τα έργα τους και να προτρέψουν τους Έλληνες σε ομόνοια. Με τον τρόπο αυτό βοηθούσαν στην ανάπτυξη της κοινοτικής συνείδησης των Ελλήνων.

Αυτό απετέλεσε τη μέγιστη προσφορά του Ιερού της φιλειρηνικής Ολυμπίας. Στο ειρηνικό περιβάλλον της Ηλείας και μέσα στον αγωνιστικό της χώρο, οι Έλληνες ανακάλυπταν και συνειδητοποιούσαν την πνευματική τους ενότητα πέρα από τις όποιες διαφορές τους. Έτσι αποκρυσταλλώθηκαν τα

κοινὰ χαρακτηριστικά του αρχαίου ελληνικού πνεύματος, σφραγίζοντας ανεξίτηλα την ταυτότητα των Ελλήνων.

Ακόμη και στις πιο ζοφερές στιγμές της ιστορίας τους οι Έλληνες έδωσαν μεγάλη σημασία στους αγώνες αυτούς. Στις παραμονές της μεγάλης τους σύγκρουσης με τους Πέρσες, το 480 π.Χ., και όταν ο Λεωνίδας και οι τριακόσιοι έπεφταν στις Θερμοπύλες, οι άλλοι Έλληνες συναθροισμένοι στην Ολυμπία συνέχιζαν τα αγωνίσματά τους στα 75^α Ολύμπια. Κατά τον Ηρόδοτο, ο Πέρσης αξιωματικός τότε είπε: «Παπὲ Μαρδόνιε, ἐπὶ ποίους ἄνδρας ἤγαγες ἡμᾶς μαχησομένους, οἱ οὐ περὶ χρημάτων ἀλλὰ περὶ κλάδου ἐλαίας τὸν ἀγῶνα ποιοῦσιν!»: Αλίμονο, Μαρδόνιε, εναντίον ποίων ανδρῶν μάς έφερες να πολεμήσουμε, που δεν αγωνίζονται για χρυσάφι, αλλά μόνο για το κλαδί ελιάς!

Στην Ολυμπία και στα υπόλοιπα Ἱερά σφυρηλατήθηκαν οι ήρωες των Θερμοπυλῶν, του Μαραθῶνα, της Σαλαμίνας και των Πλαταιῶν. Κατά τον Ν. Γιαλούρη, η νίκη των Ελλήνων κατά των Περσῶν αποτελεί μια ολυμπιακή νίκη, οι δε Ολυμπιακοί αγῶνες μετά τους περσικούς πολέμους είναι η αποθέωση του Ἱεροῦ της Ολυμπίας.

Το 476 π.Χ. οι Έλληνες γιόρτασαν με ιδιαίτερη λαμπρότητα τα 76^α Ολύμπια. Οι Έλληνες αθλητές μαζεύτηκαν τότε στην Ολυμπία με μεγαλύτερη πίστη προς τους θεούς και στο ιδανικό του αθλούμενου ελεύθερου ανθρώπου. Η επίδραση στους νέους φαίνεται από τη συμμετοχή τους σ' αυτούς τους Ολυμπιακούς αγῶνες.

Ο Σκάμανδρος έφθασε από τη Μυτιλήνη και διακρίθηκε στο στάδιο, ο Δάνδης από το Άργος και διακρίθηκε στον δίαυλο, ο Λακεδαιμόνιος στον δόλιχο, ο Ταραντίνος στο πένταθλο, ο Μαρωνεΐτης στην πάλη, ο Εύθυμος από τη Λοκρίδα διακρίθηκε στην πυγμή, ο Θεαγένης από τη Θάσο στο παγκράτιο, ο Λακεδαιμόνιος διακρίθηκε στο στάδιο των παιδῶν, ο Θεόγνητος από την Αίγινα στην πάλη των παιδῶν, ο Αγισίδαμος από τη Λοκρίδα στην πυγμή των παιδῶν, ο Ζώπυρος από τις Συρακούσες διακρίθηκε στον οπλίτη δρόμο, ο γιός του Θήρωνος, ο Ακράγαντος, διακρίθηκε στο τέθριππο, ο γιός του Ιέρωνος, των Συρακουσῶν, στον αγῶνα κέλης.

Ανάμεσά τους, παρῶν σ' ὅλη τη διάρκεια των αγῶνων ήταν ο πρωτεργάτης της νίκης των Ελλήνων κατά των Περσῶν, ο Θεμιστοκλής. Κατά τον Πλούταρχο, οι θεατές τον αποθέωσαν ως Ολυμπιονίκη.